

Per Egil
Hegge**SPRÅKET VÅRT**

per.egil.hegge@aftenposten.no

Endring

Engelske konstruksjoner og engelske ord påvirker ikke bare norsk, men svært mange andre europeiske språk. Dette eksemplet er i en litt uvanlig kategori, hentet fra en kronikk i Aftenposten 8. mai: «... som et kaleidoskop i stadig endrende konstallasjoner.» Meningen er utvilsomt denne: «... som et kaleidoskop med konstallasjoner som stadig endrer seg.» På engelsk ville det bli «changing constellations» – men det går altså

ikke så bra med en automatisk eller mekanisk oversettelse av et presens partisipp her.

Det blir ekstra komplisert fordi «changing constellations» kan være tvetydig. Det kan bety konstallasjoner som endrer seg, og konstallasjoner som endrer andre fenomener, altså foretar endringer. Det første er mest sannsynlig, men sikre kan vi ikke være.

I alminnelighet virker det litt kunstig og opp-

styttet på norsk hvis vi er for gavmilde med bruken av presens partisipp, men det er ingen grunn til forbud. I de glade 60-årene var det stort overskudd på slike konstruksjoner i reportasjer om kongehuset; det var enorme mengder nikkende nelliker, brusende fossefall, vaiende flagg og neiende blomsterpiker. Alt dette er jo både vakkert og kongelig – men med måte.

MILJØ. Det åpne kystlandskapet forsvinner foran øynene på oss. Hva gjør Norge med det?

Kysten endrer seg dramatisk

KRONIKK

Inger Elisabeth Måren
Stipendiat ved Institutt for
biologi og Bergen Museum,
Universitetet i Bergen

STØRRE ENDRINGER. Naturen er, og har alltid vært, i stadig endring, men i dag bidrar vi sterkere til disse endringene enn vi noen gang har gjort tidligere.

Bruksopphør, vindmøleparker, oppgjødsling via sur nedbør, klimaendringer, oljeutslipp, spredning av introduserte arter og hytte- og industriutbygging må dele på skylden mens natur- og kulturverdiene går tapt i rekordfart.

Folkets favoritt. Turistsesongen er i gang, kysten og fjordene fylles opp med horder av turister fra inn- og utland. De vestnorske fjordene har en nærmest ikonisk status i litteratur, folklore og reiselivsnæring, men får relativt liten oppmerksomhet fra forvaltningen.

Det finnes få nasjonalparker og landskapsvernområder i de lavereliggende kyst- og fjordområdene våre. Helt ytterst på kysten er situasjonen enda verre.

Ikke samme status. De ytre kyststrøkene har aldri oppnådd samme status som vakre fjorder og høye fjell i Norge, hverken på forvaltningsplan eller i folket. De er i stor grad oversett og «glemt», i sterk kontrast til i mange europeiske land, som i Danmark, Nederland og Belgia, hvor kystlandskap og lynghei ofte inntar en slik ikonisk status og er tilsvarende vernet mot trusler og inngrep.

Det er et paradoks at kystens landskap, altså det over havoverflaten, får så lite oppmerksomhet i nettopp Norge hvor kystkulturen og det maritime miljø har en meget høy status.

Historisk bærekraft. Mye av det landskapet vi ser på som uberørt, er skapt gjennom lang og kontinuerlig bruk i form av slått, beite, brann, lausing og styving. Slike landskaper kalles kulturlandskaper fordi de er påvirket av menneskelig aktivitet gjennom tidene.

Disse utgjør svært mye av Norges landareal, men er nå i høy grad i ferd med å forsvinne pga. store endringer i jordbruket de siste 50–100 år. Sammenlignet med andre europeiske land er forholdene for dyrking nokså begrensede i Norge.

I marginale områder, da særlig i vest og i nord, er forholdene for husdyrhold imidlertid gode. Her har høsting av vinterfôr i utmark vært svært viktig. Røsslyngen har vært en livsnødvendig plante for kystbonden. Den er nemlig grønn hele året.

Lyngheiene sterkt truet. Uteganger-

Det tradisjonelle kystlandskapet er i fare. Det er et paradoks at det får så lite oppmerksomhet i nettopp Norge hvor kystkulturen og det maritime miljø har en meget høy status. Her bilder fra kystlandskap ved Blødalen (øverst til venstre), sauer på Tarva, Lyngøyentrostblomster og landskap ved Lurekalven.

ALLE FOTO: INGER ELISABETH MÅREN

sau eller «villsau» av gammel norrøn rase har gjennom tidene tilpasset seg de spesielle klima- og beiteforholdene langs kysten. Sauerasen beiter urter og gress om sommeren, lyng om vinteren, klarer seg ute året rundt og har historisk sett passet godt i kombinasjon med kystbondens sesongfiske.

På 60-tallet var denne gamle husdyrrasen nærmest utdødd, i dag har vi rundt 30 000 utgangersau i kystlandskapet, likevel utgjør de et forsvinnende lite mindretall av de ca. 1,1 millioner sau vi har her i landet. I landet generelt, men i kystkommunene spesielt, ser vi en sterk nedgang i antall bruk.

Tilsvarende har antall sau på beite gått kraftig ned i disse kystområdene, noe som igjen får store konsekvenser for landskapet – i dag er kystlyngheiene klassifisert som «sterkt truet» i Norge.

Landskap = identitet. Landskap er en del av vår identitet. Mange av de kulturlandskapstypene som forvaltningen i dag prioriterer, er øyeblikksbilder av landskaper i en serie av kontinuerlig skiftende landskap, formet av ulike jordbrukspraksis.

Subjektivt tenderer vi gjerne mot å ville verne «bestefars» landskap. Vi bærer i oss landskapsbilder fra barndommen som vi anser som «egentlige» og «opprikkelige» og derfor verdifulle.

Din bestefars landskap. Dette gjelder også for politikere og forvaltere, og disse følelsene kan være avgjørende for hva som blir bevart. Bestefars landskap

veier tungt, og tidsaspektet blir gjerne ikke særlig vektlagt eller problematisert.

Kystlynghei er skiller seg ut og er unike ved at de representerer en lang og kontinuerlig brukshistorie – vinterbeitende husdyr, lyngbrenning og utmarksslått – som strekker seg opp til flere tusen år tilbake i tid. De er altså ikke øyeblikksbilder, men del av våre aller eldste kulturlandskaper.

Hvem bryr seg? En del av vår felles europeiske natur- og kulturarv med unike natur- og kulturhistoriske verdier, er altså i ferd med å gå tapt. Hvordan oppleves disse endringene av folk som bor langs eller besøker kystområdene? Hvilket ansvar viser norsk naturforvaltning? Og hvordan følger vi opp våre norske forpliktelser internasjonalt?

Nasjonale og internasjonale evalueringer av status og trender i norske økosystemer avdekker store utfordringer for naturforvaltningen. I Regjeringens miljøvernpolitikk og «Rikets miljøtilstand», St.meld. 21 (2004-2005), heter det at «Et representativt utvalg av norsk natur skal vernes for kommende generasjoner». Etablering av verneområder og nasjonalparker er et viktig virkemiddel for å oppnå dette.

Mangler virkemidler. Norge har signert ambisiøse internasjonale avtaler for å ivareta biomangfold, landskap og økosystemfunksjoner, selv om vi fortsatt mangler kunnskap om dagens trender og status, samt har bare svak forståelse for mekanismene som styrer trendene i dagens landskap.

Gjennom FN-konvensjonen om biodiversitet har vi for eksempel forpliktet oss til å stanse tapet av biologisk mangfold og utryddingen av arter innen 2010. Vi

mangler fortsatt mange av de politiske, økonomiske og legale virkemidlene til å følge opp disse ambisiøse avtalene.

Hva vil vi ta vare på? Jeg synes det er et viktig poeng at de som er med på å ta avgjørelser som utformer det landskapet jeg lever i og mine barn vokser opp i, baserer seg på et kunnskapsbasert rammeverk fremfor det subjektive og individuelle.

En britisk studie av forvaltningsbeslutninger i verneområder viser at nær 90 prosent tas på annet grunnlag enn forskningsresultater, dvs. «personlige erfaringer», «sunn fornuft» eller «samtaler med andre forvaltere i området».

Forvaltningen baserer altså beslutningene på egne og andres erfaringer fremfor vitenskapelige beviser, til tross for betydelig internasjonal forskningsaktivitet innen bevarings- og forvaltningsbiologi.

Dårlig kommunikasjon. Dette paradokset skyldes nok i stor grad dårlig kommunikasjon mellom forskere og forvaltere. Utfordringen blir å gjøre forskningsresultatene tilgjengelige og relevante for forvaltningen, slik at kunnskapen kommer til anvendelse. Den lokalhistoriske kunnskapen om tradisjonell bruk må sikres fordi den er i ferd med å dø ut de fleste steder.

Det haster med å komme i gang med tiltak som kan sikre den natur- og kulturarv disse kystlandskapene bærer i seg. I dag finnes det ingen større sammenhengende kysttheiarealer som er vernet.

Vern gjennom aktiv drift. Kulturlandskap kan ikke vernes på samme måte som naturlandskap. Vern av kystlandskapet må skje gjennom aktiv drift. Kysten har fortsatt et stort unyttet potensial og kan by på mange produkter, slik som økoturisme, naturbasert reiseliv og økologiske matvarer som kjøtt av utegangersau.

De drastiske endringene skjer ikke over natten, men ta frem gamle postkort eller familiebilder, så vil du nok bli overrasket over hvor store de faktisk er.

Den dagen vi ikke ser havet for bare skog, er det kanskje for sent å snakke om tradisjonelt kystlandskap.

KYSTLANDSKAPET

Det norske kystlandskapet fra Trondheim til Lofoten er tema for den 10. europeiske lynghei-workshopen, se www.heathlands2007.uib.no.

Workshopen arrangeres 24. juni.

Fokuserer på trusler, forvaltning og bevaring av kystlandskapet og arrangeres av aktører innen norsk naturfaglig forskning og naturforvaltning, og samler deltagere fra 10 europeiske nasjoner.

Aftenposten.no

www.aftenposten.no/meninger/kronikker

«De ytre kyststrøkene har aldri oppnådd samme status som vakre fjorder og høye fjell i Norge.»